

Ohlédnutí zpět a vytyčení nových cest – Bad Kissingen 6.–7. 12. 2018

Deutsche Gesellschaft für Volkskunde (DGV, Německá národopisná společnost) je hlavní oborovou organizací německých etnologů. Během jejího vývoje se v ní etablovalo několik odborných komisí – jedna z nich, komise Kulturelle Kontexte des östlichen Europa (Kulturní kontexty východní Evropy) uspořádala 6.–7. prosince 2018 v Bad Kissingen své pracovní zasedání, jež mělo sloužit k zhodnocení činnosti dané komise a diskusi o jejím novém směřování. Komise, která byla založena v roce 1962 jako Kommission für ostdeutsche Volkskunde (Komise pro východoněmecký národopis – myšleno pro národopis německých východních oblastí) a která se přejmenovala v roce 1994 po politických změnách, kdy „ostdeutsch“ příliš evokovalo bývalou NDR, na Komisi pro německý a východoevropský národopis (Kommission für deutsche und osteuropäische Volkskunde), nese od roku 2017 současný název. Přejmenování dokumentují jak vývoj etnologie, tak politické změny. Na svém počátku vycházela komise především z tzv. Vertriebenenvolkskunde (národopis nuceně vysídlených) a pracovala v ní řada národopisců pocházejících z českých zemí. Konec 50. let 20. století byl charakteristický jak výzkumy historicky zaměřenými (výzkumy toho, co si nuceně vysídlení přinesli s sebou do Německa), tak moderním rozvíjením etnografie současnosti (výzkumy

integrace, akulturace vysídlenců do německé společnosti). O zacílení komise na výzkum Němců z východní Evropy svědčí i fakt, že našla řadu let přístřeší ve dvou institucích, jež se této problematice věnují dlouhodobě, a to v Institut für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa (dříve Johannes-Künzig-Institut für ostdeutsche Volkskunde) ve Freiburgu a v Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa v Oldenburku.

Pracovní konference byla věnována diskusi o vývoji komise. Hlavními organizátorkami byly tři etnoložky – Katharina Eisch-Angus (Univerzita ve Štýrském Hradci), Sarah Scholl-Schneider (Univerzita Johannes Gutenberga v Mohuči) a Marketa Spiritova (Univerzita Ludvíka Maximiliána v Mnichově), které mají bohaté zkušenosti z výzkumů ve východní Evropě. Ve výzvě k zaslání abstraktů zdůraznily nejen reflexi práce komise a jejích úkolů, ale i metodických přístupů, a proto program strukturovaly do tří bloků, na „jak“, „co“ a „kdo“.

Na úvod konference zazněl referát, který ozřejmoval ještě jednu zajímavou otázku, a to „KDE“. Jako místo jednání byl vybrán Heiligenhof, od roku 1952 sídlo Sudetoněmeckého vzdělávacího díla (Sudetendeutsches Bildungswerk). Johanne Lefeldtová (Mohuč) ve svém referátu analyzovala vzpomínky na toto místo jako místo socializace několika generací dětí

a mládeže sudetských Němců. Vycházela přitom z dat shromážděných během projektu realizovaného v letech 2013–2014, v němž vedle biografických rozhovorů s pamětníky-vysokými představiteli sudetoněmeckých spolků byla prováděna také interview nad fotografiemi. Přínos této metody byl velký, protože doplnila „naučené oficiální životopisy“ řadou detailů. Mezi vybranými fotografiemi, které pamětníci komentovali, byly i tři z Heiligenhofu z 50. let 20. století. Vyprávění tak dokumentovala „zakladatelskou historii“ tohoto místa a ukázala na jeho význam pro vytváření „kádrů“ sudetských Němců.

Sarah Scholl-Schneiderová (Mohuč) se v bloku „JAK – metody a přístupy“ zaměřila na to, jak bádát ve východní, respektive o východní Evropě. Upozornila na to, že komise a její členové neplnili a neplní pouze vědeckou funkci, ale měli/mají své funkce pedagogické, v oblasti poradenství, zprostředkování (nejen odborné, ale i laické veřejnosti) či v oblasti výměny a vytváření sítí. Scholl-Schneiderová se pak soustředila na problematiku metod bádání, když analyzovala několik ročníků odborného časopisu, který komise vydává. Poukázala na to, jak byla diskuse o metodách na jeho stránkách nedostatečná a navázala tak na Silke Götsch-Eltenovou, která doložila, že články autorů byly legitimizovány převážně „expertním věděním“, které spočívalo v jejich původu z východní Evropy, ve znalostech o zemích v této geografické oblasti před rokem 1945

a v kontaktech v rámci insiderských sítí. Scholl-Schneiderová poukázala na nutnost výzkumy důkladně metodologicky promýšlet, na prosazování multiperspektivity, včetně hledání způsobů komunikace s kolegy z východní Evropy. Na tento referát navázala Katharina Schuchardová, která se zaměřila na důležitost znalosti jazyka pro bádání ve východní Evropě. Ten se stává nezbytností jak v případě výzkumů neněmeckých obyvatel ve východní Evropě, tak i pro výzkum německé menšiny v této oblasti. Zároveň upozornila i na problémy recepce německého bádání ve východní Evropě, neboť znalost němčiny jako cizího jazyka v této oblasti rapidně klesá.

Dalším byl blok „CO – obsahy a zaměření“. Zde patřil úvodní referát Katharině Eisch-Angusové (Štýrský Hradec), která podala přehled o tématech, odborném potenciálu komise, o možnostech navazovat na evropskou etnologii či empirickou vědu o kultuře. Zdůraznila potenciál evropské etnologie při výzkumech multietnicity a nacionalismu, tedy témat, která jsou pro regiony východní Evropy stěžejní. Zmínila práci s prameny, včetně biografických materiálů, a nutnost číst je kriticky a nově. Přimlouvala se pro kladení takových výzkumných otázek, které by zohledňovaly procesualnost, kontext a multiperspektivitu a zároveň by se věnovaly výzkumu každodennosti, tedy praktikám každodenního spoluzití naproti oficiálním ideologiím. Zároveň však varovala před používá-

ním módních teorií, které se nakonec bez rozmyslu využívají pro vysvětlení čehokoliv (např. dnes tak módní postkoloniální studia). Na závěr svého referátu Eisch-Angusová zmínila i několik témat, která neztratila nic ze své výzkumné přitažlivosti – ať je to problematika hranice, studené války a totalitarismu či evropeizace nebo promýšlení historických obrazů. Slovo pak dostaly Ira Spiekerová a Sarah Kleinmannová (Drážďany), které ve svém referátu čerpaly data z projektu o „kontaktních zónách“ na německo-česko-polském pomezí, v němž zkoumaly přeshraniční spolupráci a důvody jejího blokování s ohledem na historické události a jejich obrazy. Ve svém referátu se zaměřily na jazykové problémy a problémy s překladem – nejen jazykovým, ale i kulturním –, se kterými se musely v rámci mezinárodního týmu a výzkumu ve třech státech potýkat.

Poslední blok „KDO – instituce a sítě“ uvedla svým referátem Marketa Spiritovova (Mnichov). Upozornila na problematiku kooperace či konkurence, možností finanční podpory, ale i na to, že je nutné se ptát, jak učinit region východní Evropy atraktivní pro německé studenty. Podle jejího názoru jsou němečtí kolegové zabývající se touto problematikou málo zasítování s kolegy z východní Evropy, což může být i dopad „západocentrismu“ v německé vědě. V rámci tohoto bloku vystoupila Jana Nosková (Brno), která představila dosavadní výzkumy a projekty Etnologického ústavu AV

ČR k dané tematice a poukázala na možné kooperace.

Každý blok byl doprovázen podrobnou diskusí – výhodou bylo, že účastníci konference byli etnologové a etnoložky mající zkušenosti s výzkumy ve východní Evropě. Zároveň se však ukázalo, jak je politika vědy v humanitních oborech v Německu jiná oproti zemím východní Evropy – neexistuje zde například „kafemlýnek“ a sbírání bodů za publikační činnost, ceněny jsou tedy i sborníky z konferencí; ne všechny časopisy běží v peer review systému a nemají ani zájem se ucházet o přijetí do mezinárodních databází, což je ale uzavírá pro autory z východní Evropy, kde je přínáležitost ke SCOPUSu nebo WOS v současném hodnocení vysoce ceněna. Bylo mj. poukázáno na to, že zájem o studium témat spojených s východní Evropou klesá, že na žádné z univerzit neexistuje obor „etnologie východní Evropy“, i když samostatné katedry dějin východní Evropy jsou etablované. Diskutovalo se také o němčině jako jazyku publikování výsledků a o tlaku publikovat anglicky pro zvýšení recepce (i mezi badateli ve východní Evropě), tedy o tématu, které pociťují snad ještě palčivěji humanitní vědci národů „malých jazyků“. V diskusi tedy nešlo jen o kritickou reflexi dosavadního bádání komise o východní Evropě, ale i o promýšlení možností a úskalí, která její činnost provázejí v současnosti a budou zřejmě provázet i v budoucnosti.

Jana Nosková (EÚ AV ČR, v. v. i.)